

UZMIMO REČI: O PREVOĐENJU *BESKRAJNE LAKRDIJE* NA PERSIJSKI¹

Tuga vam se, poput olakšanja, prikrade nenajavljena i neočekivana. I tako sam se obreo, posednut u neki kabinet, okružen glavama i telima, u razgovoru s izdavačem o važnosti prevođenja *Beskrajne lakrdije* na persijski. Trtljao sam o značaju „ozbiljne” književnosti u naše doba, o potrebi da književnost prenese Istinu usred neprestane buke u toj delatnosti. No, ti argumenti su služili samo da zabašurim činjenicu da želim da oplakujem gubitak svog dugogodišnjeg mentora Kureša Asadija, koji je oduzeo sebi život šest meseci ranije, u julu 2017.

Kad sam upoznao Kureša, odnosno „gospodina Asadija”, kako sam ga oslovljavao preko deset godina, bio sam student prve godine, rešen da se posvetim strasti koju sam gajio prema književnosti u silnom metežu prestonice – kao neznanac što se probija kroz teheranske ulice i likove. Kureš se povukao s iranske književne scene na četiri godine, pošto je njegova knjiga doživela izuzetan uspeh, da bi se posvetio pisanju romana čije će objavljivanje biti zabranjeno devet godina. Susret se odigrao na nezvaničnoj radionici, održanoj u stanu njegovog studenta, koju je pohađala malobrojna grupa polaznika koji su ga se sećali iz slavnihih dana ili koji su, kao ja, tražili utočište nekoliko sati nedeljno. Tokom tih godina, njegova skromna radionica postala je svetionik u inače sumornom akademskom životu koji me je, naizgled, gurao ka karijeri propalog inženjera.

No, Kureš nikad nije bio uistinu na svome u užurbanoj prestonici i potisnutoj književnoj delatnosti u Iranu. Izbegavši užase iračkog rata osamdesetih godina dvadesetog veka, ostao je večiti stranac, zadržavajući se na egzistencijalnoj distanci. „Nismo svesni šta se događa u nama.” Jednom je napisao: „Mimoilazimo se, kao ljudi iz potpuno različitih zemalja. Pognutih glava, izgubljeni, zbunjeni. Istovremeno, Književnost nas primorava da se suočimo sa situacijama koje bismo obično izbegavali. Ona može da nam kaže šta je važno u vezi s nama, i drugima, i neprijateljima. Čudo književnosti krije se u izmštavanju onog što će se tek odigrati.”

Za njega, književnost je bila jedino utočište gde mu je ratom razorena duša mogla potražiti spas, doduše na udaljenom, bezmalo nepristupačnom ostrvu. Ona mu je bila jedina, konačna konstanta u životu. Imao je oštro oko da uoči, kako ju je zvao, „veliku književnost”, onu vrstu koja počiva isključivo na svojoj vrednosti, te samodovoljne pripovesti što „proširuju ljudsku sposobnost da razumeš čoveka pored sebe, kao i tuđa osećanja”. Kad sam mu prvi put pročitao nekoliko Volasovih priča, među kojima se isticala „Zauvek

¹ Izvornik: Literary Hub, <https://lithub.com/consider-the-words-on-translating-infinite-jest-into-farsi/> (pristup: decembar 2023).



Kureš Asadi

gore” – ostao je zapanjen. „Ovaj čovek je ozbiljan, kako ono reče da se zove?”, upitao me je, paleći novu cigaretu.

Kao pisac koji je pristupao prozi s izvesnim osećajem poštovanja, Kureš je, umnogome kao i Volas, pedantno kontrolisao svaki aspekt svog pisanja, birajući reči pesničkom delikatnošću, te je doterivao sve dok se ne uveri da je napisao priču koja se nikad neće urušiti. Nije zazirao od tajanstvene i apsurdne prirode života.

Ali svi moji pogledi na njega promenili su se s veću o njegovoj smrti. Iznenadno samoubistvo ostavilo je sve koji su ga poznavali da se izbore s još većom misterijom. Ako književnost nije utočište, ako ne uspeva da omogući imaginativni pristup drugim bićima i time ponudi iskupljenje, šta bi drugo to onda moglo da bude? Šta nam to književnost govori? *Kako da budemo jebena ljudska bića?*

Često sam razmišljao o citatu iz *Beskrajne lakrdije* u mesecima nakon Kurešijeve smrti: „Istina će vas izbaviti. Ali tek kad završi s vama.” Zatekao sam sebe kako razmatram Istinu koja određuje njegov izbor, dok sam tupo zurio kroz prozor u mutno obasjane, uspavane ulice Teherana – moj odraz je čileo na staklu. Kad sam zagovarao prevodjenje *Beskrajne lakrdije*, očajnički sam želeo da verujem da gajenje vere u književnost nije zamrlo. Šta kad bi, u tom slučaju, reči mogle da budu glasnije od postupaka?

Istina je da vam vera nije potrebna da prevedete knjigu. Potrebna vam je posvećenost. Morate se što temeljnije pripremiti da se rвете – i plešete kad je to potrebno – s tekstom, kao i da pronalazite rešenja za bezbrojne izazove koji se pojavljuju. Taj aspekt vere je, sasvim ironično, pomalo nalik konceptu Više sile u Anonimnim alkoholičarima. Ne morate zaista da verujete u nešto, da mu znate ime, niti da imate potrebu da kleknete, ali morate da učinite sve što je potrebno, makar se samo i pretvarali da klečite kako biste našli čarapu ili nešto drugo ispod kreveta. Inače, mogli biste se obresti na onoj litici, gde ćete se suočiti s izborom da skočite ili da ponizno priznate da to zaista funkcioniše, nekako. Drugim rečima, morate da se posvetite.

I dabome da sam se posvetio. *Beskrajna lakrdija* nije bila moj prvi prevod Dejvida Fostera Volasa, pa sam znao kakav me jezički lavirint očekuje. Znao sam da moram da



Kureš Asadi

učinim sve što je potrebno, da se upustim u rutinu i sedim ispred laptopa kraj dva otvorena prozora – zastrašujuće verzije na engleskom zdesna i pokusne na persijskom sleva. Nisam se mnogo bavio predstojećim izazovima, trudio sam se da se usredsredim na dnevne zadatke. Da se neko potrudio da postavi kameru kako bi snimio moje dane, video bi čoveka posednutog ispred laptopa, očigledno potištenog, kojem prolazak vremena beleži muzička plejlista u pozadini. Gotovo da nisam ustajao, osim zbog nužnih pauza za čaj ili kafu. Potom će, mada to posmatrač neće primetiti, uslediti pandemija, koja će okovati svet u strah i izolaciju, a onaj čovek će i dalje sedeti na istoj stolici. Kamera neće za beležiti da je čovek na stolici imao osećaj da je usred nekog neugodno trezvenog i samosvesnog plesa s rečima – usred trajnog pregnuća da iskopa u sebi nove, bezmalo uspavane jezičke veštine, iz dana u dan. Na ekranu se, iza ona dva prozora, nalazio još jedan, moj prisvojeni nalog na Tviteru preko kojeg sam komunicirao s raznim ljudima, stručnjacima i drugim Volasovim čitaocima. Tu sam otkrivao svoju dnevnu rutinu, žalio se na projekat i delio kratke trenutke ushićenja. Te velikodušne osobe ne samo da su pratile moj poduhvat već su mi i pomagale kad god bih zaglibio u živom pesku Volasovih elegantnih kompleksnosti.

Jednog monotonog, dugog dana u karantinu, kad sam već do kolena zagazio u beskrajnu lakrdiju prevođenja te knjige, na Tviteru mi je odgovorio Igor Cvijanović. Spomenuo je da prevodi *Beskrajnu lakrdiju* na srpski. U razgovoru smo brzo otkrili da ima mnogo vrlo sličnih pitanja s kojima se obojica suočavamo u tekstu – fraza čije nam značenje izmiče, reči koje imaju tajanstven prizvuk. Upravo se Igor, kao i turski prevodilac Džan Kantardži, obratio našim kolegama prevodiocima, pa sam ubrzo primio imejl naslovljen sa „Beskrajna lakrdija širom sveta” od prekaljenog prevodioca Kaetana Galinda iz Brazila. Pitao me je da li bih želeo da se pridružim internoj grupi bivših i sadašnjih Volasovih prevodilaca.

I tako je zaživela naša imejl grupa. Prevodioci *Beskrajne lakrdije* sa svih strana sveta okupili su se da pomognu jedni drugima, da se reči proćuju. Diskusije su često počinjale od naizgled jednostavnih pitanja – da li je „Trial-Size Dove Bar” sladoled ili sapun?

– a onda se prometale u duboke rasprave o Volasu, jeziku i prevođenju. Da je ona narečena kamera i dalje radila, videli biste me kako se neizostavno smeškam dok čitam svaki imejl. Istina koju smo tražili u našoj maloj zajednici Volasovih prevodilaca nije se odnosila na ono što je pokojni autor uradio već na njegove reči, one sićušne, lako previdive detalje koje bi čitaoci mogli da preskoče, ali mi prevodioci nismo smeli. Upravo u tim minucioznim segmentima, seciranim kao da o njima ovisi sudbina sveta, otkrivali smo ne Istinu već fragmentirane istine, s prenesenim odrazima u svakom pojedinačnom jeziku. A pitanje koje se nametalo svakom prevodiocu bilo je: šta preneti čitaocu?

„Knjiga ima 1079 stranica i ne sadrži nijednu nemarnu rečenicu”, napisao je Dejv Egers u predgovoru izdanju koje je izašlo povodom deset godina od objavljivanja *Beskrajne lakrdije*. Svaka rečenica, svaka dvosmisljena reč i svaka gramatička začkoljica jesu mali dar koji prenosi brižnost – ili da se usudim da kažem ljubav – čitaocu. „Čini se da velika razlika između dobre umetnosti i 'onako' umetnosti”, napisao je jednom Volas, „počiva negde u nameri duše umetnosti, u agendi svesti iza teksta. Mora da ima neke veze s ljubavlju. S disciplinovanošću da govoriš iz dela sebe koji može da voli umesto iz onog dela koji samo želi da ga vole.”

Ta ljubav ne obitava samo u tekstu ili autoru; ona živi u prostoru između čitaoca (ili prevodioca) i samog teksta. Ako prozno delo „može da nam omogući da se u mašti poistovetimo s bolom nekog junaka”, kao što je Volas ukazao, „kako bismo takođe mogli lakše da zamislimo druge kako se poistovećuju s našim”, onda prevodilac preuzima ulogu graditelja nevidljivog tunela, stvarajući prolaz koji pretvara ono što je nekad bilo nepriступačno u pristupačno.

Upravo tu na scenu stupaju beskonačne rasprave o estetici i tehničkim pojedinostima. Jer prevod je suštinski čin žrtvovanja jednog zarad drugog, večiti proces uzimanja i davanja. Ne pruža svaki jezik fleksibilnost koju pruža engleski, kao što se, naravno, ni svaki majstor reči ne igra rečeničnom strukturom jednako odvažno kao Volas. Ovo znači da morate pomeriti granice vlastitog jezika. Možda ćete morati da previdite gramatičku neobičnost s uzdahom samo da biste sačuvali ton. Možda ćete izabrati da blago olabavite rečenicu kako biste održali njenu fluidnost ili, nasuprot tome, možda ćete prihvatiti gustinu teksta, preuzimajući rizik da žrtvujete deo njegove razigranosti. Možda ćete



Korice iranskog izdanja *Beskrajne lakrdije*

imati osećaj da morate objasniti izvesnu referencu ili ćete je ostaviti da je čitaoci pronađu ili propuste. Zadovoljavajući odgovor ne postoji.

Naravno, može se naširoko razgovarati o tome kako i šta izabrati, što smo mi u suštini i činili u našim imejlovima. No, na dubljem nivou, morate da izaberete šta najbolje prenosi tu ljubav, odnosno da stvorite prostor u kojem će ta ljubav obitavati. Morate prevoditi iz dela sebe koji voli tekst, poštuje oba jezika i povezuje se sa svešću iza teksta zbog kojeg ste se pre svega osetili manje usamljeno. To je ona vrsta ljubavi koju sam zaboravio, nekako svesno, otkako je Kureš preminuo, a koju sam ponovo otkrio zahvaljujući toj novostečenoj zajednici. Kroz taj proces prevođenja, predavši se Višoj sili u Volasovim rečima, setio sam se Kureša kao jebenog ljudskog bića, a ne samo kao koncepta ili simbola promašene ideje. Mogao sam jasno da ga zamislim kako izvire iz dubine – uvek je izgledao stariji nego što jeste, proređene sede kose, koščatog lica, širokog osmeha na poluo-tvorenim ustima koji bi se ukazao ako ga neko pohvali, s večito zapaljenom cigaretom na ivici da mu ispadne. Setio sam se njegovog mirnog držanja, kako je žmurio dok je pomno slušao naše priče, naizgled odsutan, da bi ih najednom širom otvorio kad se uistinu sjajna priča završi. Ti trenuci bili su jedina prilika kad bi mu se oči ozarile. Kao i moje, kad nam se pogledi sretnu.

Ponovo otkrivajući te trenutke istinske povezanosti, laknulo mi je što sam iznova otkrio zaboravljeno uverenje. Prevođenje mi je manje ličilo na penjanje uz stene nego na planinarenje. Viša sila vas nežno odvlači od litice, makar nakratko. Možete da se naslonite na strukturu magnum opusa koja se neće urušiti uprkos činjenici da je dar pisca koji je, kako je to Volasova sestra Ejmi rekla, „naprosto ostao bez snage da se nada kako će sutra možda biti malo bolje”. Ali reči će živeti. Izoštriće našu sposobnost da razumemo – ili da bar prihvatimo – tuđe živote, osećanja, patnje, ili čak izbor da se život okonča. Uvek će postojati neki nov čitalac, nov jezik, nov prevodilac, a otuda i sve šira zajednica čitalaca koji će pronalaziti spona sa svešću izvan svoje. Razmatraće najsitnije detalje, duboko se povezivati s drugim ljudskim bićima i još dublje osećati tugu. Verovatno će zaključiti da je suština čina čitanja – ili prevođenja, štaviše – istinski velikog proznog dela više u povezivanju nego u izolovanju. Zato mi, onda, prevodimo.

(S engleskog preveo Igor Cvijanović)